

Із проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1) правовий статус – сукупність закріплених у законодавстві прав, інтересів та обов'язків суб'єкта;

2) правосуб'єктність є загальною передумовою набуття правового статусу; громадянство – підставою виникнення у фізичної особи певного виду правового статусу (статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства); принципи права є орієнтиром при формуванні правового статусу; юридичні гарантії – засобом його реалізації; а відповідальність – формою державного впливу на порушення засад правового статусу. Свободи ж входять до структури правового статусу як складова прав суб'єктів;

3) цивільний процесуальний правовий статус – сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, інтересів та обов'язків суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;

4) елементами цивільного процесуального правового статусу є: а) цивільні процесуальні права; б) цивільні процесуальні інтереси; в) цивільні процесуальні обов'язки;

5) передумовою набуття цивільного процесуального правового статусу є цивільна процесуальна правосуб'єктність.

Усі інші проблеми, пов'язані із дослідженням цивільного процесуального правового статусу (зокрема, поглиблене дослідження його елементів та передумови виникнення), які існують у теорії і на практиці, виходять за межі цієї статті і становлять *перспективні напрямки подальших наукових розвідок*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
2. Волинка К. Г. Теория держави і права: навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.

3. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія права (зі схемами, кросвордами, тестами): Підруч. – К.: Кондор, 2002. – 353 с.

4. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. – К.: Юрисконсульт; КНТ, 2006. – 355 с.

5. Малько А. В. Теория государства и права в вопросах и ответах. Учеб.-метод. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1997. – 197 с.

6. *Общая* теория государства и права: Академический курс в 2-х т.: учеб. / Отв. ред. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало, 1998. – Т. 1: Теория государства. – 1998. – 416 с.

7. Олійник А. Ю., Гусарев С. Д., Слюсаренко О. Л. Загальна теорія держави і права (терміни, визначення, елементи змісту): навч. посіб. – К.: НАВСУ, 1998. – 237 с.

8. *Погребной И. М.* Теория права: учеб. пособие. – 3-е изд., испр. и доп. – Х.: Основа, 2003. – 128 с.

9. *Популярна* юридична енциклопедія / Відп. ред. О. В. Лавринович; наук. ред. В. Ф. Погорілко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.

10. *Проблемы* общей теории права и государства: учебник / Под общ. ред. В. С. Нерсисянца. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. – 832 с.

11. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.

12. *Теория* государства и права: учеб. / Под ред. С. С. Алексеева. – М.: Юрид. лит., 1985. – 480 с.

13. *Теория* государства и права: Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.

14. *Теория* держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. / авт.-упоряд. М. В. Кравчук. – К.: Атіка, 2003. – 288 с.

15. *Теория* держави і права: навч. посіб. / Упоряд. Л. М. Шестопалова. – К.: Прецедент, 2004. – 224 с. – С. 154.

16. *Цивільне* право України: підруч.: у 2-х т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.

17. *Цивільне* право України. Загальна частина: підруч. / За ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. – 2-ге вид., змін. та допов. – К.: КНТ, 2008. – 480 с.

18. *Цивільне* процесуальне право України: підруч. / За заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.

This scientific article is dedicated to investigation of juridical nature of civil procedural legal status. Civil procedural legal status elements are theoretically substantiated and segregated in general legal status context, pre-conditions of its acquisition are defined, as well as civil procedural legal status conception is laid down.

Стаття посвячена дослідженню юридичної природи громадянського процесуального правового статусу. В контексті загального правового статусу виділені і теоретично обґрунтовані елементи громадянського процесуального правового статусу, визначені передумови його набуття, а також сформульовано поняття громадянського процесуального правового статусу.

ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧА

Хіміч С. П.,

молодший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті аналізуються загальні особливості поняття зустрічного позову як спеціального процесуального засобу захисту інтересів відповідача.

Ключові слова: зустрічний позов, первісний позов, процесуальні засоби, позивач, відповідач, зустрічні вимоги, недобросовісність позову.

Реалізація принципів змагальності та процесуальної рівності сторін у цивільно-процесуальному праві України полягає в закріпленні ним системи процесуальних засобів, які допомагають не лише позивачу, а й відповідачу активно та ефективно захищати свої права й інтереси проти пред'явленого до нього позову. Процесуальні засоби складаються з процесуальних прав і обов'язків відповідача, процесуальних дій, їх реалізації, а також процесуаль-

них форм їх виразу. Вони можуть поділятися на загальні та спеціальні. До загальних належать процесуальні засоби, якими можуть скористатися позивач й інші особи, які беруть участь у справі (ст. 99 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України). Спеціальні засоби можуть бути використані лише відповідачем, – це є запереченням проти позову (п. 2 ст. 143 ЦПК України) і зустрічним позовом (ст. 140 ЦПК України).

Метою цієї статті є висвітлення такого поняття як «зустрічний позов», а також аналіз зазначеного явища з позиції його історичного розвитку.

Процедура зустрічного позову відома ще з часів глибокої давнини. Майже протягом всієї своєї історії зустрічний позов ототожнювався із заліком. Слід зазначити, що зустрічний позов застосовувався ще в римському процесі. Розвиток зустрічного позову шляхом заліку пов'язаний з постановою Марка Аврелія, що передбачала заперечення про недобросовісність проти позову кредитора, який вимагав сповна борг з тієї особи, відносно якої він сам був боржником. Посилаючись на це, відповідач вказував на недобросовісність позову. У цьому випадку суддя міг, хоч і не був зобов'язаний, вилучити з позову зустрічні вимоги з тих самих боргових відносин. Однак, як і будь-яке приватне право, право заліку здійснювалося не автоматично, а лише на прохання заінтересованої особи шляхом пред'явлення зазначених вимог. При цьому відповідач брав на себе роль позивача, він зобов'язаний був довести твердження, що міститься у вимозі. Отже, були присутні елементи зустрічного позову.

Так, Статут цивільного судочинства 1864 року закріпився у ст. 340 чинного ЦПК України: «Відповідач має право заявити зустрічний позов не пізніше, як в першому папері у відповідь, а якщо такий не був поданий, тоді в першому судовому засіданні по справі». Далі зустрічний позов згадується вже в ЦПК УРСР 1924 р., але лише як примітка до ст. 81: «Всі недоліки зустрічної позовної заяви повинні бути виконані не пізніше дня, призначеного для слухання справи, а інакше, пред'явлений зустрічний позов у даному процесі не розглядається». Згідно з ч. 1 ст. 123 чинного ЦПК України відповідач має право до або під час попереднього судового засідання пред'явити зустрічний позов.

У процесуальній літературі немає єдиного визначення поняття зустрічного позову. Під зустрічним позовом більшість авторів розуміє позов відповідача до позивача, заяву в уже виниклому процесі для спільного розгляду з позовом первісним. Зустрічний позов являє собою самостійну вимогу відповідача до позивача [1, с. 408–409].

Інші автори при визначенні зустрічного позову вкладають у це поняття і процесуальну мету зустрічного позову. Так, С. Н. Абрамов зустрічним позовом називає зустрічну самостійну вимогу відповідача до позивача, поглинання або погашення прав позивача [10, с. 22–27]. Своєрідно визначає зустрічний позов і Н. І. Клейн. Під зустрічним позовом вона розуміє, передусім, право захисту проти первісного позову або лише можливий зв'язок його спільністю правової підстави [5, с. 49–51].

Останні два визначення зустрічного позову справедливо піддавалися критиці у вітчизняній літературі, оскільки доповнення визначення зустрічного позову не розкриває всієї його суті, а лише обмежує його застосування, в одному випадку – зарахуванням, поглинанням або погашенням права позову, а в іншому – захистом проти первісного позову або правовим зв'язком з ним.

По суті, зустрічний позов як засіб захисту використовується відповідачем значно ширше. Він є як засобом захисту проти першого позову, так і засобом здійснення відповідачем самостійних вимог до позивача [4, с. 25–26].

Вдале визначення зустрічного позову, яке відповідає його правовій природі, надано М. А. Гурвичем. Він пи-

ше, що зустрічний позов – це звернення відповідача до суду із проханням про захист самостійної вимоги до позивача шляхом розгляду спору про цю вимогу в тому самому процесі [11, с. 10–12].

Отже, спираючись на викладене, зазначаємо, що зустрічний позов – це заявлена відповідачем до позивача у справі самостійна позовна вимога для сумісного її розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов забезпечує відповідачу захист його самостійного права й охоронюваного законом інтересу проти пред'явленої до нього вимоги позивачем. Він полегшує розгляд взаємних вимог сторін та усуває можливість несумлінного позивача уникнути одночасного задоволення справедливих вимог відповідача. Зручність зустрічного позову також у поєднанні одним провадженням двох справ, що сприяє економії процесуальних засобів. Спільний розгляд первісного та зустрічного позовів дає суду змогу ширше дослідити взаємовідносини сторін, усуває можливість постановлення протилежних рішень і цим самим створює умови для найбільш повного захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав та інтересів відповідача.

Проте зустрічний позов може негативно вплинути на розвиток процесу в справі. Несумлінний відповідач може використати його для затягування і ускладнення процесу, для створення тяганини і цим самим перешкодити нормальному відправленню правосуддя. Таке використання процесуальних засобів для захисту цивільного права буде зловживанням процесуальними правами і суд має право відхилити прийняття зустрічного позову до свого провадження, роз'яснивши відповідачу право на пред'явлення його окремо.

Статтею 140 ЦПК України встановлено, що право на пред'явлення зустрічного позову виникає з порушенням у суді провадження у справі і може бути реалізовано не пізніше як за три дні до судового засідання. Прийняття зустрічного позову після закінчення цього строку залежить від суду. Закріплене право покликане гарантувати швидкий і правильний розгляд порушеної в суді справи за первісним позовом, оскільки подання зустрічного позову відповідачем призводить до відкладення розгляду справи з тим, щоб надати позивачу можливість підготуватися до захисту проти такого позову. Надане суду право вирішення питання про прийняття зустрічного позову після встановленого ст. 140 ЦПК України строку забезпечує відмову в його прийнятті як тоді, коли зустрічний позов пред'явлений з пропуском строку, так і тоді, коли буде встановлено, що зустрічним позовом відповідач, зловживаючи своїми правами, навмисно спрямовує свої дії на затягування процесу.

Наприклад, Сторона_1 пред'явив позов про визнання недійсним ордеру, виданого ЖКВ тресту «Житлобуд» Сторони_2 на дві кімнати. Трест «Житлобуд» позову не визнав, посилаючись на те, що ордер свого часу був виданий «Холодильником», якому не належить дана житлова площа. В свою чергу, трест «Житлобуд» пред'явив позов про визнання цього ордеру недійсним, оскільки «Холодильник» не має права на розпорядження житловою площею.

У цьому випадку позов пред'явлено відповідачем по первісному позову і заявлено в уже виниклому процесі для спільного розгляду. Не є зустрічним позовом вимога, хоча і заявлена відповідачем у виниклому процесі, але пред'явлена не до позивача, а до іншої особи.

Наприклад, подружжя Сторона_3 і Сторона_4 звернулося з позовом до Сторони_5 про вилучення у нього двох кімнат, в яких вони раніше проживали. Як співвідповідач був притягнутий до справи і відділ обліку та розподілу житлової площі. Відділ розподілу житлової площі пред'явив позовну вимогу до Сторони 5 про вилучення цих двох кімнат на тих підставах, що Сторона_5 систематично здає ці кімнати в піднайм. Цим позовом відділ розподілу житлової площі заявив свої самостійні вимоги на спірні кімнати, однак не позивачем, а відповідачем у справі. Тому такі вимоги зустрічним позовом бути не можуть.

За процесуальної співучасті зустрічний позов може бути пред'явлений як одним із співвідповідачів, так і до одного із співпозивачів. Питання про процесуальне становище сторін при співучасті вирішується значно ширше. Припускається пред'явлення зустрічного позову не лише до позивача, а й до особи, яка не є позивачем по первісному позову, і тут створюється видимість зустрічного позову, хоча такого по справі немає.

Суд зобов'язаний прийняти зустрічний позов до сумісного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані та сумісний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони випливають з одного правовідношення або коли вимоги за ними можуть захищуватися (ст. 141 ЦПК України). Взаємозв'язок первісного і зустрічного позовів може полягати в такому їх співвідношенні, за яким зустрічне право відповідача виключає право позивача, підриває його підставу або може захищуватися з первісним позовом. Критерієм доцільності є найбільш сприятливі умови для встановлення судом об'єктивної істини шляхом повного і всебічного з'ясування всіх обставин у справі, які характеризують дійсні права і обов'язки сторін. Коли прийняття зустрічного позову сприятиме досягненню такої мети, то суд зобов'язаний прийняти його до свого провадження. Нехтування цим призводить до неправильного вирішення справи. Так, суд, у провадженні якого був позов матері дитини до батька дитини про стягнення аліментів, відмовив у прийнятті зустрічного позову батька про передачу дитини йому на виховання. Обидва позови були розглянуті окремо з винесенням рішення про їх задоволення. У наглядній інстанції такі рішення були скасовані за вказівкою для суду першої інстанції розглянути сумісно обидва позови, виходячи з того, що це сприятиме повному, всебічному і правильному їх розгляду та усуне можливість прийняття протилежних за змістом рішень, що мало місце при окремому їх розгляді.

На своєрідну особливість процесуальних прав сторін при зустрічному позові звернув свого часу увагу Верховний Суд СРСР. В одній із своїх ухвал Верховний Суд СРСР зазначив, що коли взаємні вимоги сторін випливають з однієї підстави і за ними пропущений строк позовної давності, то суд, відновивши строк давності одній стороні, не повинен відмовляти у такому відновленні іншій [3].

Зустрічний позов, за загальним правилом, є засобом захисту проти позову. Він включає в себе як ознаки процесуального захисту, так і матеріально-правового. Зустрічні вимоги відповідача можуть бути вимогами про призначення, визнання, перетворення.

При пред'явленні зустрічного позову відповідач прагне до досягнення подвійної мети: захисту свого права і захисту від попередніх вимог позивача. Однак

цілком припустимі випадки, коли зустрічні позови не переслідують мети захисту проти позову.

Так, Сторона_7 звернулася з позовом до Сторони_8 про розірвання шлюбу. Відповідач пред'явив зустрічний позов про поділ вкладу в ощадному банку, посилаючись на те, що вклад є їх спільним майном. З вкладеного вище можна зробити висновок, що цей зустрічний позов не спрямований на спростування первісного позову, не служить відповідачу засобом захисту, а пред'явлений для одночасного розгляду взаємозв'язаних вимог. Зустрічний позов пред'являється в уже виниклому процесі за первісним позовом і для спільного з ним розгляду. Тому не буде зустрічним позовом відповідача, пред'явлений до позивача під час судочинства у справі, але не для спільного розгляду, а для розгляду в іншому процесі, тому вимоги відповідача, заявлені в зустрічному позові, можуть бути предметом самостійного процесу.

Це можливо в тих випадках, коли первісний позивач не пред'явив чомусь позову, а можливому відповідачу необхідно захистити свої права. Тоді відповідач заявляє свої вимоги уже не в зустрічному, а в самостійному позові. Однак вимоги відповідача можуть мати самостійний характер і тоді, коли первісний позов уже розглянуто, але відповідач не пред'явив зустрічного позову або позов за мотивами доцільності спільного розгляду не був прийнятий судом. Розгляд зустрічного позову в одному процесі буде і тоді, коли зустрічний позов пред'явлено під час нового розгляду справи за скасованим рішенням, якщо навіть під час первісного розгляду справи зустрічний позов не пред'являвся. Від подібних випадків слід відрізняти ті випадки, коли відповідач після скасування рішення суду подає заяву про повернення йому майна, присудженого позивачу за скасованим рішенням у справі. В цьому випадку відповідач пред'являє не зустрічний позов, а подає заяву про повернення виконання скасованого рішення. Ця заява має бути розглянута судом під час нового розгляду справи, але вже не за правилами розгляду зустрічного позову, а з певними процесуальними особливостями.

Зв'язок зустрічного позову з первісним може обумовлюватися різними причинами і, відповідно, мати різний зміст: а) відповідач протиставляє вимозі позивача одnorідну вимогу, строк якої наступив, пред'являючи її для заліку первісної вимоги; б) задоволення зустрічного позову виключає повністю або частково задоволення первісного позову; в) закон допускає й інші випадки взаємного зв'язку між первісним і зустрічним позовами, коли їх спільний розгляд призводить до більш швидкого та правильного вирішення спорів [2, с. 15–18].

Необхідність зв'язку між зустрічною та первісною вимогами не усуває самостійного характеру зустрічного позову. Практично це проявляється у такому: а) хоча задоволення зустрічного позову, звичайно, спричиняє відмову від первісного позову, не виключена можливість відмови від основного позову з причин, які не мають відношення до зустрічного позову, в якому суд також відмовляє з причин його незаконності або необґрунтованості; б) через самостійний характер зустрічного позову суд зобов'язаний вирішити його і у тому випадку, якщо за первісним позовом рішення не приймається (наприклад, внаслідок відмови позивача від позову).

Таким чином, зустрічний позов ми розглядаємо, передусім, як засіб захисту проти первісного позову (з матеріально-правовими і процесуальними ознаками), а також незалежно від цього захисту, якщо у відповідача є самостійні вимоги до позивача, вимоги, міцно пов'язані з пред'явленим позовом. Слід зазначити, що не всі процесуалісти розглядають зустрічний позов як засіб захисту від первісного позову, роблячи наголос на самостійний характер вимог відповідача до позивача [6, с. 117–118].

Заперечення або применшення значення ознак засобів захисту у зустрічному позові ускладнює з'ясування його справжньої правової природи, його значення для захисту прав відповідача.

Якщо ми розглядаємо зустрічний позов як засіб захисту відповідача, то виникає питання про його відмінність від заперечення проти позову. Зустрічний позов і заперечення проти позову об'єднує їх процесуальна цілеспрямованість [7, с. 165–167].

Судовій практиці відомі випадки, коли відповідач, захищаючись проти позову, ту саму незгоду з вимогами позивача процесуально заявляє або у вигляді заперечень, або у вигляді зустрічного позову. Це, зокрема, трапляється за позовами про стягнення аліментів на утримання дітей. В одному випадку відповідач оспорує своє батьківство за допомогою заперечень, вимагаючи рішення про відмову позивачу в позові, в іншому – пред'являє зустрічний позов про визнання недійсним запису його батьком дитини.

У процесуальній літературі немає єдиної думки про співвідношення заперечень проти позову із зустрічним позовом. Одні автори вважають, що процесуальне здійснення права можливе не лише шляхом пред'явлення зустрічного позову, а й шляхом заперечення, яке протиставляється первісному позову [8, с. 204–205].

На нашу думку, відповідач не може скористатися запереченням проти позову, якщо його право потребує судового підтвердження. В даному випадку обов'язково має бути пред'явлено зустрічний позов.

Погоджуючись з думкою про те, що як заперечення проти позову, так і зустрічний позов спрямовані проти позову первісного, слід все-таки провадити між цими засобами захисту прав відповідача певні відмінності. При запереченні проти позову найвигодніші наслідки для позивача можуть полягати лише у відмові йому в позові. Присуджувати з нього якихось дій на користь відповідача суд не має права. При зустрічному ж позові відповідача не задовольняє лише відмова в позові позивачу. У нього є своя самостійна вимога, підтвердження якої він і вимагає в суді.

Якщо ж зустрічний позов відповідачем не пред'явлений, позивач ніколи не може бути поставлений у гірше становище порівняно з тим, в якому він перебував до виникнення процесу. Ця ж відмінність зустрічного позову від заперечень виявляється і у справах, де вирішення спору відбувається шляхом зарахування. Якщо сума зустрічної вимоги не перевищує суми вимог за основним позовом, зарахування може бути проведено і шляхом заперечення проти позову. Якщо ж вимоги відповідача перевищують вимоги позивача, зарахування можливе лише при пред'явленні зустрічного позову. Отже, зустрічний позов відрізняється від заперечень проти позову своєю самостійністю.

Заперечення проти позову цілком залежить від долі первісного позову, рух якого залежить від розсуду позивача,

суду. Наприклад, при відмові від позову, при зупиненні, припиненні судочинства по справі заперечення відповідача втрачає своє значення, оскільки воно вже цілком залежить від процесуальних результатів розгляду первісного позову. Якщо відповідач свою вимогу висловлює у вигляді заперечення, вимагаючи відмови у позові, суд може відмовити позивачу в позові на інших підставах, не вирішуючи питання з урахуванням заперечення відповідача. Свої заперечення в цих випадках відповідач може заявити у суді шляхом самостійного позову. Якщо ж вимога відповідача виражена у вигляді зустрічного позову, суд зобов'язаний винести за ним рішення, незалежно від долі позову первісного.

При відмові позивача від позову, зупиненні або закритті судочинства по справі суд може лише виділити вимогу за зустрічним позовом в окреме судочинство.

Нарешті, зустрічний позов відрізняється від заперечення проти позову формою і часом його пред'явлення. Заперечення проти позову може бути заявлено у письмовій та усній формах на будь-якій стадії процесу до ухвали судом рішення по справі. Зустрічний же позов може бути пред'явлений у певний час (ст. 140 ЦПК України) за загальними правилами пред'явлення позову (ст. 137 ЦПК України).

Розглянувши найпринциповіші відмінності між запереченням і зустрічним позовом, необхідно ще раз зазначити, що коли вимога відповідача формулюється у вигляді визнання за ним певного права (позов про визнання), захист відповідача проти позову може здійснюватися як у формі заперечення проти позову, так і у формі зустрічного позову.

Вибір цієї альтернативної форми захисту залежить від тієї процесуальної мети, яку переслідує відповідач.

Для прийняття зустрічного позову з метою спільного розгляду його з первісним необхідні певні умови. Стаття 141 ЦПК України встановлює, що зустрічний позов може бути прийнятий до спільного розгляду, коли обидва позови взаємно пов'язані та спільний їх розгляд є доцільний. Тут же розкривається поняття взаємного зв'язку обох позовів. Позови вважаються взаємно пов'язаними, якщо обидва впливають з одного правовідношення або вимоги за ними здатні до зарахування. Взаємний зв'язок первісного і зустрічного позову може виявлятися в тому, що зустрічна вимога виключає вимогу первісну.

За чинним процесуальним законодавством для здійснення зарахування обов'язкове пред'явлення зустрічного позову. Зарахування, як відомо, не настає автоматично. Для припинення зобов'язання шляхом зарахування необхідна заява про це хоча б одного учасника спірного правовідношення. Згода іншої сторони не потрібна, оскільки зарахування – це одностороння угода. Водночас зарахування не виключає й взаємної згоди сторін і зобов'язань з цього приводу [9, с. 134–135].

У судовій практиці зарахування зустрічних вимог відбувається таким шляхом: менша за сумою вимога погашається повністю, а більша – припиняється в частині, рівній меншій вимозі. Пред'явлення зустрічного позову відбувається за загальними правилами позовного судочинства. У зустрічній позовній заяві мають бути вимоги про реквізити позовної заяви (ст. 137 ЦПК України) загальними правилами зустрічної позовної заяви. Велике практичне значення має строк пред'явлення зустрічного позову. Необхідність встановлення строку для пред'явлення зустрічно-

го позову диктується інтересами судової практик, ст. 140 ЦПК України встановлює загальне правило про те, що зустрічний позов може бути пред'явлений не пізніше трьох днів до судового засідання по справі. Зазначені в законі строки забезпечують можливість для відповідача своєчасно подати зустрічний позов, попереджують необхідність відкладання слухання справи, оскільки позивач може підготуватись до захисту за зустрічним позовом. Припинення зустрічного позову після вказаного строку залежить від розсуду судді або суду.

Прийняття зустрічного позову за три дні до судового засідання (за наявності необхідних умов) – це обов'язок судді. Прийняття зустрічного позову пізніше – це вже не обов'язок судді, а право. Кінцевим строком пред'явлення зустрічного позову буде, природно, вихід суду до нарадчої кімнати.

На основі аналізу зустрічних позовів можна зазначити, що засобом захисту відповідача проти позову являється зустрічний позов відповідача, задоволення якого повністю чи частково задовольняє первісний позов. На прикладах із судової практики можна переконатися, що руйнівна дія зустрічного позову виражається в тому, що заперечується фактична обгрунтованість первісного позову; заперечуються фактичні виникнення, зміни чи припинення правовідносин, чи доказова приналежність відповідачу спірного права.

Предметом зустрічного позову, пред'явленого відповідно до ст. 141 ЦПК України, являється відхилення первісного позову рішенням суду і один із інших способів витребуваного позивачем захисту (наприклад, відхилення позову про виселення з визнанням права відповідача на спірну жилу площу). Підставами зустріч-

ного позову можуть слугувати юридичні факти, що підтримують підстави первісного позову і норми права.

Отже, проаналізувавши викладені в літературі погляди на поняття зустрічного позову, можна дійти висновку, що під зустрічним позовом слід розуміти звернення до юрисдикційного органу – є вимога відповідача про захист його суб'єктивного матеріального права або інтересу, що охороняється законом та підлягає спільному розгляду з первісним позовом.

Виходячи із позицій відповідача в цивільному процесі, розрізняємо: по-перше, зустрічні позови, що спрямовані на заперечення первісного позову; по-друге, зустрічні позови, які не переслідують такої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільне процесуальне право України: Підручник* / Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.
2. *Викут М. А., Зайцев І. М.* Гражданский процесс России: учебник. – М.: Юристъ, 1999. – 384 с.
3. *Гражданский процесс: учебное пособие* / За ред. Ю. С. Червоного. – Х., 2003. – 352 с.
4. *Гражданское процессуальное право: учебник* / Под ред. М. С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Проспект, 2004. – 584 с.
5. *Клейн Н. И.* Встречный иск в суде и арбитраже. – М., 1964.
6. *Молева Г. В.* Процессуальные средства защиты ответчика против иска. – Пенза, 1993.
7. *Арапов Н. Т.* Встречный иск в советском гражданском процессуальном праве. – Томск, 1965.
8. *Тараненко В. Ф.* Принципы диспозитивности и состязательности в советском гражданском процессе. – М., 1990.
9. *Анисимова Л. И.* Возражения ответчика в советском гражданском процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1961.
10. *Абрамов С. Н.* Советский гражданский процесс. – М., 1952.
11. *Гурвич М. А.* Право на иск. – М., 1949.

The article analyzes the main features of the concept of a counterclaim as a special procedural way to protect the interests of the defendant.

В статье анализируются основные особенности понятия встречного иска как специального процессуального способа защиты интересов ответчика.

ДОПУСТИМІСТЬ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Бесарабчик В. О.,

молодий науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено дослідженню поняття допустимості доказів, особливостей допустимості письмових доказів, необхідності вдосконалення положень цивільного процесуального законодавства щодо допустимості письмових доказів.

Ключові слова: докази, засоби доказування, допустимість, письмові докази, класифікація письмових доказів.

Актуальність теми дослідження. Допустимість засобів доказування має істотне значення для цивільного обороту, оскільки належне оформлення правочинів упорядковує досудові відносини суб'єктів цивільного права, виключає зайві спори про право. Разом з тим це має значення і для цивільного судочинства, тому що спрощує завдання суду при вирішенні окремих спорів.

Наукове розкриття змісту норм права про докази (зокрема правил про допустимість письмових доказів) значно збагачує саме розуміння закону, сприяє правильному його застосуванню. При цьому практичне значення теми дослідження важко переоцінити, оскільки аналіз доказів з точки зору їх допустимості є необхідним елементом оцінки доказів як інтелектуальної

діяльності суду із встановлення обставин, що мають значення для вирішення справи.

В сучасній літературі дослідження допустимості письмових доказів мають більш фрагментарний характер. Зазвичай, допустимість письмових доказів розглядається в межах допустимості доказів в цілому. Допустимістю доказів займалися у своїх працях такі вчені як М. Й. Штефан, Т. В. Цюра, С. Я. Фурса, В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, А. В. Гордейчиков, М. С. Строгович, С. А. Шейфер, Н. М. Кіпніс, М. К. Треушніков, А. А. Амерханова та інші.

Допустимість доказів досліджується як у науці цивільного, так і кримінального, господарського, адміністративного процесуального права.